

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

443 פ"ק 090 ויקרא תשפ"א נה"י י"ג י"ג
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
etayba1@gmail.com ניתן לקבל את העלון במייל

הנושא: נס מועט מחזיק את המרובה

הרי שהיו שתי עשרה מליון אנשים בערב פסח. ואם תאמר שהיו שלשים על כל קרבן, הרי תגיע לשלשים ושש מליון אנשים.

הבה ננסה לתאר הקרבתם של 1,200,000 (מליון ומאתיים אלף) קרבנות משש שעות ומחצה ומעלה שזה מעט אחרי חצות היום. במקרה זה יש להם כחמש שעות ומחצה מהתחלה עד סוף השחיטה, אם תחלק 1,200,000 קרבנות בטווח של חמש שעות ומחצה תגיע לתוצאה של קרוב ל-3640 קרבנות בדקה שהם כ-60 בשנייה, ובהתחשב בזריזותם של הכהנים וגיוסם המירבי של כל מי שיכול לצורך זה, אפשר קצת מן הקצת לתאר מה שהיה שם, והשב העבודה לדביר ביתך, יראו עינינו וישמח לבנו במהרה בימינו אכ"ר.

אבל כנגד הלחץ שלחצו המצריים את ישראל, קיבלו ישראל מתנה בכל שנה ושנה בעת הקרבת קרבן פסח שלעולם לא נתמעך אדם בעזרה.

כמו כן אחר הקרבת קרבן פסח נס זה המשיך באכילת קרבן פסח, כי על המשנה באבות פ"ה מ"ה ש"לעולם לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים". אומר על כך האבות דרבי נתן לגבי חג הפסח: "ולא אמר אדם לחבירו לא מצאתי תנור לצלות פסחים בירושלים.. מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי מיטה שאישן עליה בירושלים".

ויש להוסיף ולומר כי הארה זו חוזרת בכל שנה אף בבתי ישראל, כמו שכתב החתם סופר בדרשותיו (לשבת הגדול, תקס"ה) כיצד בתחילת ליל הסדר אומרים "כל דכפין ייתי ויכול" וכי בבית יש מקום לכל מי שרוצה לבוא! אלא שמגודל קדושת הלילה, יזכה שמקום מועט יחזיק את המרובה ויוכל להכניס ולהאכיל כל דכפין שירצה לבוא ולאכול אצלו.

המדרש (ויק"ר י, ט) מציין כמה מקומות בהם ראינו מקום מועט אשר מחזיק את המרובה, למשל: "ואת כל העדה הקהל פתח אהל מועד" - אמר רבי אלעזר: כל ישראל ששים רבוא ואת אומר 'אל פתח אהל מועד'? אלא זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה. וכן אצל יהושע בן נון (יהושע ג, ט) 'ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה' רב הונא אמר: זקפן בין שני בדי הארון. רבי חמא בר חנינא אמר: שמן בין שני בדי הארון. ורבא אמר: צמצמן בין שתי בדי הארון, הדא הוא דכתיב (שם שם, י) 'ויאמר יהושע בזאת תדעו כי אל חי בקרבכם', אמר להם: מתוך שהחזיקו אתכם שני בדי הארון יודע אני ששכינתו ביניכם. יעו"ש במדרש המביא עוד כמה מקרומות בהן ראינו דבר זה.

אחר הקדמה זו נבוא ונלמד את דברי רבינו בחיי בפרשת שמות (פרק ג') שמביא בשם רבינו חננאל דבר פלא, לפרש מקרא שכתוב "וגם ראיתי את הלחץ". פי' רבינו חננאל ז"ל, מפני שנכנסו למצרים בשבעים נפש והושיבם יוסף בארץ גושן, ולא היתה הארץ מכילה אותם כי היתה הברכה בהם, ומצריים לא היו מניחים אותם להתרחב בארץ, אבל היו לוחצים ודוחקים אותם, והביא ראיה לזה ממה שאמר הכתוב: "וילחצו האמורי את בני דן ההרה כי לא נתנו לרדת לעמק" (שופטים א, לד).

ממילא יש לומר שכאשר הקב"ה גאל את עם ישראל, כל שנה ושנה בחג הפסח זוכים לנס של "מועט מחזיק את המרובה".

וזה מתחיל בזמן הקרבת קרבן פסח, הגמ' בפסחים (סד): מביאה תיאור על אוכלוסיית ישראל שהיו מגיעים לבית המקדש בפסח: "תנו רבנן, מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל, שנתמעך בו זקן אחד, והיו קוראין אותו פסח מעוכין. תנו רבנן, פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל. אמר ליה לכהן גדול תן עיניך בפסחים. נטל כוליא מכל אחד, ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות, כפליים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה".

הנה הגמ' מביאה שהיו שם שש מאות אלף זוגות כליות, כלומר מליון ומאתיים אלף קרבנות (!!!). ואם תרצה לדעת כמה אנשים היו שם תראה בתחילת אותה הגמרא שאומרת "אמר רבי יצחק, אין הפסח נשחט אלא בשלש כתות של שלשים שלשים בני אדם. וכו' הלכך בחמשינן נמי סגיא, דעיילי תלתין ועבדי, עיילי עשרה ונפקי עשרה, עיילי עשרה ונפקי עשרה". כלומר, שהיו מקריבים את הפסח או בתשעים איש מחולקים לשלש כתות, או בחמשים איש שהם עשרים ועשר עשר. גם אם נחשב לקולא שהיו רק עשרה איש על כל קרבן,

נחלת שדה – הגדה של פסח

חידושים ורעיונות בדרך הדרוש והמוסר המרוממים את מעלת ליל הסדר וקדושת החג, סגולותיו ומנהגיו.

ניתן להשיג אצל המחבר: 0504145482

כוס של אליהו הנביא

אחד המנהגים המפורסמים של ליל הסדר הוא מנהג הכנת כוס לאליהו הנביא בליל הסדר. המקור למנהג הוא במחלוקת גדולה בין הראשונים בשאלה אם בליל הסדר יש לשתות ארבע כוסות או חמש. הדיון מתבסס על הגמרא בפסחים (ק"ח:): "תנו רבנן: רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול, דברי רבי טרפון". גרסה זו, שיש ארבע כוסות ואומרים הלל על הכוס הרביעית, היא הגרסה של רש"י, של רשב"ם ושל בעלי התוספות (שם, ק"ז: ד"ה 'רביעי'). אולם בסדר רב עמרם גאון גרס: "חמישי גומר עליו את ההלל". מהגרסה של רב עמרם גאון, לומדים כי יש חמש כוסות בליל הסדר ולא ארבע.

הראשונים נחלקו כיצד יש לנהוג למעשה. לדעת השולחן ערוך (סימן תפ"א סעיף א') אסור לשתות יותר מארבע כוסות, מכיוון שנראה כמוסיף על הכוסות, ולדעת רמ"א אין בעיה לשתות כוס חמישית למי שתאב לשתות יותר מארבע כוסות. המנהג המקובל היום הוא למזוג כוס חמישית אך לא לשתות אותה, וכך עולה גם מדברי רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ח הלכה י': "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל גדול מ'הודו לה' כי טוב' עד 'על נהרות בבל' וכוס זה איננו חובה כמו ארבע כוסות". הרמב"ם דיבר על 'מזיגה' אך לא הזכיר שתייה אף שבשאר כוסות כן הזכיר.

ראינו שהמקור למנהג מזיגת הכוס החמישית בליל הסדר בלי לשתות אותה הוא כדעת רמב"ם, אך מניין המקור לכנות כוס זו 'כוסו של אליהו'?

בספר 'חק יעקב' ט"ו ת"פ כתב: "ונוהגין באלו המדינות, למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא". כך הביא בעל כנסת הגדולה בספרו פסח מעובין (אות ק"ב) שכן מנהג האשכנזים הוא מוסיף שגם הוא נוהג כן. מנהג בישראל למזוג כוס חמישית ואין שותים ממנה ואומרים כי היא לכבוד אליהו הנביא זכור לטוב. וכן הגר"י עמדין בסידורו (שער השיר דיני ארבע כוסות אות ט) כותב, מכינין כוס גדול וקורין אותו כוס של אליהו הנביא.

בכל מקרה אנו רואים בפוסקים שהכוס החמישית מכונה 'כוס של אליהו'. מהו הטעם לכך?

מצאנו טעמים מספר לעניין:

בספר ברכת אליהו (לרבי אליהו אב"ד אולינאב אשר בפולין) הוסיף המחבר בסופו כמה תשובות ממהר"ם חאגיז בקשר למנהגי אשכנז ובעמ' נ"ה כותב מנהג זה. ומסביר כי זה טעם טכני שהזכיר מהר"ם חאגיז, שהשם 'כוסו של אליהו הנביא' ניתן לכוס זו כדי להשביע את סקרנות הילדים, שחפצו לדעת למי מכינים כוס יתרה, וזו הייתה תשובה מספקת בעבורם.

הגר"א הביא הסבר מקורי המבוסס על רעיון הלכתי: מכיוון שיש מחלוקת אם יש לשתות כוס חמישית או מזוגים אותה אך איננו שותים אותה משום הספק, ומחכים עד שיבוא אליהו ויכריע האם יש לשתות כוס זו.

והמהר"ם חגיז כותב בטעם למזיגת כוס זו, שכמו שאלהו הנביא בא וברכת מילה להעיד על ישראל שמקימין מצוה זו, כך בפסח שנאמר בו "וכל ערל לא יאכל בו", וכו', ודאי להגיד שבחן של ישראל ולהזכיר לפני הקב"ה שקיימו מה שקיבלו במצות פסח התלויה במילה, אין כאן ספק באיבוא ברכה אליהו הנביא ז"ל בכל בתי ישראל לראות קיום המצוה וכו', ויעלה לנו השמימה להמליץ בעד כלל ופרט למהר ולהחיש גאולתן.

(רק קשה, הרי הזוה"ק בפרשת בא אומר, שבלייל הסדר הקב"ה וכל פמליא דיליה מגיעים אלינו הביתה לשמוע אותנו את סיפור יציאת מצרים. ומה יש צורך באלהו הנביא בליל הסדר?)

במשנ"ב סימן ת"פ סק"י כתב: ונוהגין במדינות האלו למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא, לרמז שאנו מאמינים ששכשם שגאלנו ה' יתברך ממצרים, הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו הנביא לבשרנו, עכ"ל.

מובא בספרים, שלפני שאומרים "שפוך חמתך על הגויים" פותחים אז את הדלת ובאותה שעה זוכים שאלהו הנביא נכנס לבית של כל יהודי ויהודי. וכמו שכתב הערוך השולחן (סי' ת"פ) כותב: יש נוהגין לעמוד מהסיבה בשעה שפותחין הדלת לומר "שפוך חמתך", ולומר "ברוך הבא", והיינו להקביל פני אליהו הנביא. ע"כ. ובספר אלף כתב (אות כ"א) כתב על בעל תורת חסד מלובלין זצ"ל, שלא הניח לשום איש לישב אצל הסדר שלו, ולזוגתו הרבנית אמר, צריכה את לדעת שלכל איש צדיק בא אליהו ז"ל או שלוחו בליל פסח ולכן צריכה את לדעת האין לישב.

נהוג היה אצל מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל לפתוח ב"שפוך חמתך" את דלת המרפסת של החדר. ולא את דלת הבית. על פי ביטוי של הגאון: וכי אליהו הנביא צריך למדרגות? כמו כן היה מכריז בקול "ברוך הבא", באומרו שכן נהג זקנו בעל ה'לשם' זצ"ל (הגדת הגר"ש).

סיפר המהר"י דושינסקי זצ"ל רבה של ירושלים: הגאון רבי יצחק אברבנאל היה מקורב למלך ספרד שהציע לו להישאר בממלכה בעת גרוש היהודים, אבל הוא בחר לגלות עם אחיו ונאלץ לעזוב את כל נכסיו כדין מגורשי ספרד, רק גביע משובץ אחד לקח איתו לבריתות ולכוס של אליהו בליל הסדר.

לאחר שעברה המשפחה לונציה ירש בנו רבי יהודה את הגביע. שמע מלך על הגביע היקר חמד ובקש לקנותו, אך רבי יהודה סרר ומאחר

שחש שהמלך יגנוב את הגביע טמנו בארגז זורק מפתחו למים ואמר "אליהו הנביא הגביע שלך וברשותך קח מפתחו ועשה בו מה שלבך חפץ". כמובן שצו המלך נעשה חיפוש בביתו הארגז נותץ אבל הגביע נעלם! קצף המלך "זה שכרי שהענקתי מקלט למגורשי ספרד והוציא פקודת גרוש ליהודי ונציה מיד לאחר הפסח הקרב. הצטער ר' יהודה ועלה אל קבר אביו כדי שיעתיר במרומים לביטול הגזרה.

בהגיע ליל הסדר הזמין ר' יהודה עני, בהגיעם לביתו נעלם העני ועל השולחן ניצב היה הגביע היקר והבינו שהיה זה אליהו הנביא.

המשיך ר' יהודה בקיום הסדר ובעת אמירת שפוך חמתך מילא את כוסו של אליהו הנביא, פתח את הדלת והנה אליהו הנביא לקראתו, ובשר לו כי דמעותיו על קבר אביו פעלו. אביו הופיע בחלומו של מלך ספרד והתרה בו שימכור את כל הרכוש שר' יצחק נאלץ להשאיר וישלח את הכסף תמורתו וכמו כן הופיע בחלומו של מלך ונציה והזהיר אותו שיבטל את גזרת הגרוש.

לאחר החג נגש ר' יהודה למלך ונציה. אמר המלך: "הגזרה מבוטלת וגם את הגביע לא אקח כי לא אוכל לסבול את המכות שאביך מכני" בקש ממנו שיחדל וליהודי ונציה היתה רווחה.

לפני שנים רבות חיו בעיר בגדאד איש ואשתו, שניהם יראי ה', אהובים לשמיים ואהובים לבריות. אך דבר אחד העיב על אושרם של בני הזוג היו נשואים שנים רבות והם לא זכו לבן. הגיע ליל הסדר ובני הזוג הסבו לשולחן, קראו בהגדה וסיפרו ביציאת מצרים. כשקראו "והגדת לבנך", התעצבו שניהם.

(שכידוע האור החיים הקדוש אומר על הפסוק "והגדת לבנך ביום ההוא", שלכאורה מילת "לבנך" מיותרת כי הרי אדם חייב בסיפור יציאת מצרים גם אם אין לו בנים. אלא, שהמקיים מצות 'והגדת' כהלכתה, יזכה לבנים ויוכל לקיים המצוה גם בהגדה לבניו).

עודם מדברים ומרגיעים זה את זה: "ה' לא ישכחנו ועוד יזכנו בבך", נשמעה דפיקה על הדלת ובפתח הופיע אורח זקן שבקש להסב עמם. קבלו את פניו בשמחה ונהגו בו הכנסת אורחים ראויה לשמה.

בסיום הסדר, האורח, במקום הודות למארחיו, אמר להם: "מבקש אני מאת ה' יתברך, שאבוא אליכם גם בליל פסח הבא, ושולחנכם יהיה אז בלי סדר". התפלאו בני הזוג על כפיות הטובה של האורח, אך לא אמרו דבר ונפרדו ממנו בכבוד.

חלפו ועברו ימים רבים, והאורח נשכח מלבם לגמרי. כשלושה חודשים לפני חג הפסח הבא, נולד לבני הזוג בן. בליל הסדר היו בני הזוג מסובים לשולחן וקוראים את ההגדה, מספרים ביציאת מצרים בשמחה רבה, והתינוק גם הוא היה שם, מושך את המפה, היין נשפך מהכוסות והבקבוק נשבר, הצלחות נפלו ברוב רעש והמצות הפכו לפתיתים. ההורים הביטו בבנם בסלחנות ובאהבה רבה הלא לילד הזה התפללו כל הימים. וכשהגיעו ל"והגדת לבנך" חיוך גדול של אושר היה נסוך על פניהם. לפתע נשמעה דפיקה על הדלת ובפתח ניצב האורח הזקן משנה שעברה. שמוח מאוד בני הזוג לקראתו, נישקוהו וביקשו את סליחתו על שחשבו שכפוי טובה הנו. האורח רק חייך ואמר: "תזכו לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים", ונעלם. רק אז הבינו בני הזוג, כי האורח לא היה אלא אליהו הנביא זכור לטוב".

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין ז"ע היה מספר שהיה גביר גדול, שהוא ואשתו היה להם כוס מיוחדת שהיתה משמשת לכוס של אליהו הנביא, וכל שנה ושנה היו מוציאים את הכוס הזו רק בליל הסדר, והיו מקפידים בכל שנה ליפות אותה יותר, להוסיף לה איזה אבן טובה או איזה מרגלית.

אבל לא לעולם חוסן ולימים ירד הגביר מנכסיו והדבר היוקרתי היחיד שנשאר להם זו אותה כוס של אליהו הנביא. והגביר רצה למכור את אותה כוס. אבל אשתו התנגדה לכך בתוקף.

כשהגיע יום טוב הקדוש של פסח היה הבית שלהם ריק, וכיון שלא היה מה להכין ליום טוב אמר הגביר לעצמו אלך לבית הכנסת לפחות אלמד קצת לפני יום טוב. אשתו ירבה בבית ולפתע דפיקות בדלת, יהודי בעל הדרת פנים מבקש להתארח אצלם ביום טוב, אמרה לו האשה, בשמחה היינו מארחים אותך אבל אין לנו במה לארח אותך הבית ריק. אבל הוא אמר לה: אל תדאגי הכל עלי. השאיר לה סכום גדול של כסף כדי שתוכל לקנות בזה בהרווחה גדולה עבור ליל הסדר.

בלילה הגביר חוזר לביתו ורואה כי כל הבית מואר, והשולחן מלא מכל טוב, והאשה סיפרה לו כל מה שקרה. כעבור כמה זמן הגיע האורח וישב עמם בליל הסדר, וכשסיימו את הסדר הוא נפרד מהם ובירך אותם כי יחזרו לעשירותם הראשונה.

לאחר יום טוב הגיע הגביר אל הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין ז"ע אמר לו הצדיק: דע לך שהיה זה אליהו הנביא זכור לטוב, בגלל שכל כך ניבדתם אותו בכוס של אליהו ועשיתם מסירות נפש כדי שלא למכור את הכוס לכן בא והושיע אתכם. אבל אתה הגביר כיון שהיתה לך הווא אמינא כן למכור את הכוס אז זכית לראות אותו רק פעם אחת, ואילו אשתך שלא היתה לה הווא אמינא למכור את הכוס, ראתה אותו שני פעמים.